

TÖRŐCSIK MÁRIA

Élményorientált vásárlás

Vásárlási döntéseinket rendkívül nehéz csoportosítani, hiszen olyan sokfélék és látszólag teljesen eltérőek lehetnek. Akár tárgyukat tekintve, vagy a figyelembe vett döntési kritériumok szerint, esetleg a vásárlás helyét illetően stb.

Ha azonban az *érzelmi érintettséget* (involvement) is bevonjuk a vizsgálandó tényezők közé, akkor rá kell jönnünk, hogy alapvetően két végleges helyzet van: különféle vásárlásaink során érzelmileg vagy erősen érintettek vagyunk, vagy egyáltalán nem. Az utóbbi esetben kifejezetten *feladatként* éljük meg vásárlásainkat, amelyeket leginkább a „minél gyorsabb szabadulás” vágya határoz meg. Ezen belül persze optimalizálni is próbálunk, annál erősebben, minél racionálisabbnak tartjuk az adott „vásárlási feladatot”.

Erős érzelmi érintettség esetén jellemzően élménykeresők vagyunk, vagyis a vásárlás nem magáért a termék birtoklásáért történik, hanem bizonyos érzelmi többletbe való hozzájárulás folyamata is. Az „élmény” kifejezés ugyanis elsősorban a pozitív tartalmat sugallja, a „kell-vásárlások” feladatjellege inkább negatív érzelmeket kelthet. Miután tehát úgy véljük, hogy az élményorientált vásárlási döntések erős érzelmi érintettség mellett jönnek létre, a továbbiakban ezekre koncentrálnak.

Kiindulásképpen tekintsük át az 1. ábrát, amely a különféle vásárlási döntéseket mutatja be az *értelmi*, illetve *érzelmi érintettség* alapján! (Kroeber-Riel, 1990)

Az élmények forrásai

Vásárlásaink során az alábbi *élményforrásokkal* találkozhatunk:

- maga a *termék*, vonzó megjelenítésével, a hozzá kapcsolódó illúzió-tartalommal;
- a kereskedelmi *eladóhely* – ami lehet bolt, de a bolt nélküli kereskedelem valamely formája is (vásár, katalógus, tv-shop stb.) – *jellege*;
- a *vásárlás humán környezete* – az emberközelség: családtagok, barátok, barátnők, ismerősök, munkatársak stb. „közvetlen”, az eladók, illetve a többi bolti vásárló „közvetett” társasága;
- a *vásárlás tárgyi környezete*: a boltok berendezése, a bolti atmoszféra, ezen belül a termékbemutató, a POS reklámok stb.;

• és mindezek mellett az *élmény észlelésére képes, megfelelő lelkiállapotú alany*.

Sikeres termékeknél mindinkább jellemző, hogy nem terméket, hanem sokkal inkább „*termékszemélyiséget*” hoznak piacra a termelők. Ennek oka a *piacok telítettségében*, illetve a bizonyos piaci szegmenseknek szánt termékek alapvetően *hasonló objektív jellemzőinek emocionális tartalommal való megkülönböztetésére irányuló törekvésben* rejlik. A minőség, a tesztelhető paraméterek, az árak, a termékhez való hozzájárulás lehetősége nem igazán térnek el az azonos színvonalon dolgozó cégek esetében. A különbséget azzal tudják érzékeltetni, hogy más pl. a csomagolás formája, eltérőek az alkalmazott színek, különböznek a reklámérvek, különleges a márka stb. A vásárlót tehát más módon „érintik meg”, mint a többiek, összességében

A vásárlási döntéseket – egyfajta speciális szemlélet alapján – feloszthatjuk élményt adó, illetve feladatorientált döntésekre. A vásárlók az eltérő körülmények között eltérő lelkiállapotban, különbözőképpen viszonyulnak a vásárlással kapcsolatos minden kérdéshez. Ezekkel a különbségekkel a kereskedőknek is tisztában kell lenniük, hiszen ők teremtik meg a körülményeket valamelyik faktor érvényre jutásához. Jelen cikk kifejezetten az élményorientált vásárlás tárgyát, környezetét, lelkiállapotát közelíti meg.

Dr. Töröcsik Mária a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi docens a JPTE Közgazdaságtudományi Karának Marketing tanszékén

ÉRINTETTSÉG		VÁSÁRLÁSI DÖNTÉS
értelmi	érzelmi	
erős	erős	problémamegoldó, igazi vásárlás
erős	nem erős	leegyszerűsített vásárlás,
nem erős	erős	impulzusvásárlás, szokásokon alapuló márkahű vásárlás,
nem erős	nem erős	szokásokon alapuló, „kvázi márkahű” vásárlás

1. ábra. A vásárlási döntések és az érintettség

más képet próbálnak kialakítani a fogyasztókban magáról a termékről.

Az *eladóhely jellege*, vagy még tágabb értelemben a beszerzési forrás is rendelkezhet élménytartalommal. Vannak emberek, akiket magával ragad a vásárok forgataga, az alkudozás lehetősége, vagy a piacon tapasztalható illatok, színek, hangok kavalkádja, az „itt minden a tiéd lehet” sugallata, netán a katalógusok forgatása stb. Élményszerű lehet a sarki kisbolt ismerős közegébe menni, ahol névről ismernek, „hitelünk” van és esetleg hitelt is kaphatunk, nem nyomszt a nagy tér és a ránk zúduló termékek özöne.

A *vásárlás humán környezetét* részben saját *magunk teremthetjük meg* (amikor pl. úgy érezzük, hogy döntéseinket más, hozzánk közel álló emberek jelenléte ünnepélyessé teheti, esetleg segíti a döntést; szabadidős program is lehet a boltok felkeresése), részben *idegen emberek jelenléte* hat ránk. Az idegenek alatt értendő elsősorban a többi vásárló, valamint az eladószemélyzet, esetleg programok készítői, megvalósítói (pl. termékbemutató, bolti kóstoló, esetleg kozmetikus tanácsadása, koncert a bevásárlóközpont előtt).

A *vásárlás tárgyi környezete* sokféle tényező együttes hatása, pl. az üzlet földrajzi elhelyezkedése, nagysága, a bolti berendezés, a prezentációk stílusa, a fény-, illat-, hanghatások stb.

Lehet, hogy a felsorolás nem teljes, de a legfontosabb elemeket biztosan

tartalmazza. Ha végiggondoljuk az egészet, akkor nyilvánvaló, hogy

- a *termelők* termékeikkel tudnak élményt szerezni vásárlóiknak, amennyiben azoknak valamiféle vonzereje, „kisugárzása” van; (Koppelman, 1988)
- a *kereskedők* az üzleti atmoszféra megteremtésével, vagyis a tárgyi környezet és az eladószemélyzet harmonikus együttesével; (Gröppel, 1991)
- a *fogyasztók* pedig saját beállítódásukkal, a pozitív élmények megszerzésére irányuló törekvéseikkel.

Vizsgálandó kérdés lehet az is, miképpen jutottunk el az *élményvásárlás* igényléséhez, a termék birtoklása felett érzett öröm melletti újabb pozitív érzelmekhez; vagyis mi változott a fogyasztói magatartást befolyásoló tényezőkben és a fogyasztókban.

Élménytrendek – élményvásárlók

A fogyasztói magatartás módosulásával, anyagi körülményeink javulásával, szűkebb környezetünk változásával, a tömegkommunikáció által közvetített értékorientációval a korábbiaknál erőteljesebben kívánjuk összekötni a pézskiadást az örömszerzéssel. Ezt az elvárást az alábbi jellemző trendek támasztják alá és erősítik – úgy tűnik – a jövőben is (Weinberg, 1992):

- Terjed a *hedonista életszemlélet*, napjainkban egyre többen vannak, akik jelszava: „itt és most élvezzük az életet”. Számukra fontosak az izgalmas örömet okozó termékek, a mozgalmas, vonzó körülmények (lásd Trommsdorff, 1993)
- Az *individualizmus* növekvő térhódítása főképp a fiatalok körében, vagyis a saját érdekek előtérbe helyezése a vásárlásoknál is. Nem tagadnak meg maguktól semmilyen fontosnak ítélt tárgyat, élményt. Főképp a 14-19 év közöttiekre jellemző, hogy amikor például a szülők a legolcsóbb cipőt keresik a vásárban, a gyerekek a legdrágább és a legújabb cipőhöz ragaszkodnak.
- A *demográfiai kategóriák változása* azt jelenti, hogy új fogyasztói csoportokat kell igen erőteljesen figyelembe venni. Ilyen pl. az ún. „*fiatal öregek*” szegmense. Az 50-60 év körüli, jelentősebb jövedelemmel és a középkorúakra jellemző életstílussal rendelkező emberek „jó” vásárlók és élménykeresők, hiszen korábban számos egyéb dolog (család stb.) fontosabb volt ennél. Az *egyszemélyes háztartások* növekvő száma részben az individualizmussal összefüggő jelenség, hiszen a gyerek és a partner nélküli kereső sokkal többet megengedhet magának, mint az ezekkel „terhelt” társai. Ez a szegmens is vonzó, fizetőképessége és vásárlási hajlandósága miatt.
- A *nők jelentősebb vásárlóereje* több vásárlást is jelent, hiszen ők egyszerűen jobban szeretnek vásárolni. A csökkenő gyerekszám, a munkavállalás magas aránya és növekvő képzettségi színvonaluk fontossá teszik a női igények fokozottabb figyelembe vételét mind a termelők, mind a kereskedők számára, főképpen erősödő fizetőképességük miatt.
- A *mobilitás* terjedésének trendje nem csupán fizikai értelemben jellemző, hanem a *kommunikáció* terén is. A telefon, a fax, a számítógépes hálózatok, a műholdas adások mobilabbá teszik a vásárlókat, többféle módon juthatnak információkhoz is, de a termékekhez, szolgáltatásokhoz is.

- Egyre jellemzőbb a *szolgáltatások* növekvő szerepe, illetve fokozottabb igénylése, ily módon a klasszikus kereskedelem mellett növekszik a hozzá kapcsolódó szolgáltatások aránya, ez pl. az élményadás is a vásárlás helyén.

- A *munka- és szabadidő erősödő szétválása* okozza az öröm- és élményszerzés igényét a szabadidős tevékenységben, pl. utazás, egzotikus származási helyekről beszerzett termékek, idegen szokások átvétele stb.

- A *természetesség*, a „zöld hullám” konjunktúrája a tradíciók, a természet felé fordulást jelent, új összetételű, alapanyagú termékek, új életstílus megjelenésével.

- A *kommunikáció* és főképp a *képi* kommunikáció növekvő szerepe részben fenyegető (pl. a kevés olvasás és a több képernyő-nézés), részben természetes; ez az új technikai lehetőségek következménye.

A felvázolt és a nem érintett, de létező egyéb trendek új követelményeket állítanak a marketing-szakemberek elé, hiszen amennyiben változnak a fogyasztók – márpedig láthattuk, hogy változnak a trendek hatására –, akkor csak új marketingkonceptió segítheti a piaci sikert.

Az élményszerű vásárlásoknak való megfelelés az alábbi követelményeket támasztja a *cégekkel* szemben:

- a vevők számára fontos, *értéket megtestesítő* terméket kell kínálni;
- a *relatív versenyelőny* érzékelhető legyen a vásárlók számára;
- a kínált termék, szolgáltatás, kereskedelmi megoldás *megkülönböztethető teljesítmény* legyen;
- feleljen meg a kínálat az *aktuális értékrendnek*;
- törekedjenek *érzelmi hatások* kiváltására;
- vegyék figyelembe a *vizuális kommunikáció* iránt növekvő igényt;
- a *saját értékelképzelésének*, Corporate Identity-jének feleljen meg a kínált teljesítmény, ne keletkezzen diszsonancia az egyes marketingelemek között.

Az élményt adó termék

A napjainkban piacra kerülő termékek nagy része szegmentálás után kialakított, *célcsoportnak szánt* gyártmány. Akiknek a termékeket küldjük, alapvetően *sikerélményre* vágnak, vagyis vagy *megőrizni* kívánják a már elért színvonalukat, vagy *jobbá* kívánják *tenni* körülményeiket. A termékek, szolgáltatások képesek hozzájárulni ahhoz az érzéshez, hogy a vásárlás következtében közelíteni tudunk az *ideális szinthez*; a kellemesebb, jobb, izlélsebb, illatosabb, tisztább, környezetbarát, vagyis összességében az élményt adó termék birtoklása által *valami pozitívabb tartalmat* tudunk közelíteni.

Az élményt adó termék tehát *kreatív, érdeklődést, izgalmat* keltő megoldásokat tartalmaz, vagy tárgyi *mivoltában*, vagy a hozzá fűződő *kommunikáció* következtében.

Az élményszerzés azt is jelenti, hogy valamiképpen *plusz energia*-, *idő- vagy pénzráfordítás* szükséges a termék megszerzéséhez, vagyis *nem rutinszerű* e döntés vagy a vásárlás körülménye (igaz ez pl. a szokásokon alapuló, erős márkahűség esetében vásárolt parfümöknel: hiába vesszük mindig ugyanazt a terméket, miután az meglehetősen drága, így a viszonylag ritkább vásárlás, az egyszeri nagyobb pénzköltés az élmény érzetét is kelti.)

Rendkívül fontos az is, hogy a termék többféle érzéket érintsen vagyis, hogy a fogyasztó érzelmi többletchez tudjon jutni.

A termék *aktivizáló ereje* több fázison keresztül is ki kell, hogy állja a próbát, hiszen fel kell kelteni a vevő érdeklődését és el kell juttatni a fogyasztót a vásárlásig.

A *legtöbb sikeres „termékszemélyiség” mögött egy vagy több sikeres ember személyisége áll*, akik adott pillanatban megértették vagy előre jelezték a fogyasztók igényeit, és ezeknek megfelelő terméket, szolgáltatást álmodtak és valósítottak meg. (Ewent, 1992)

A marketing-szakemberek számára a piacról jövő információk releváns feldolgozása és az ismert termékekre, szolgáltatásokra vonatkozó marketing-

mix-döntések helyes meghozatala garantálja a sikert, így válik számukra is élménnyé a termék.

Élményt adó vásárlási körülmények

Eszmefuttatásunkban csak a bolti környezetben elérhető élményt vizsgáljuk, és terjedelmi okok miatt annak is csupán néhány elemével foglalkozunk.

Egy üzlet *atmoszféráját* számtalan tervezhető, és egy sor nem tervezhető tényező összhatása határozza meg. Az üzleti atmoszféra legfontosabb alkotóelemei:

- az üzlet *környezete*, fekvése;
- az üzlet *portálja*;
- a *kirakat*;
- az *eladótér hangulata*;
- az *árbemutató* rendszere, kisugárzó hatása.

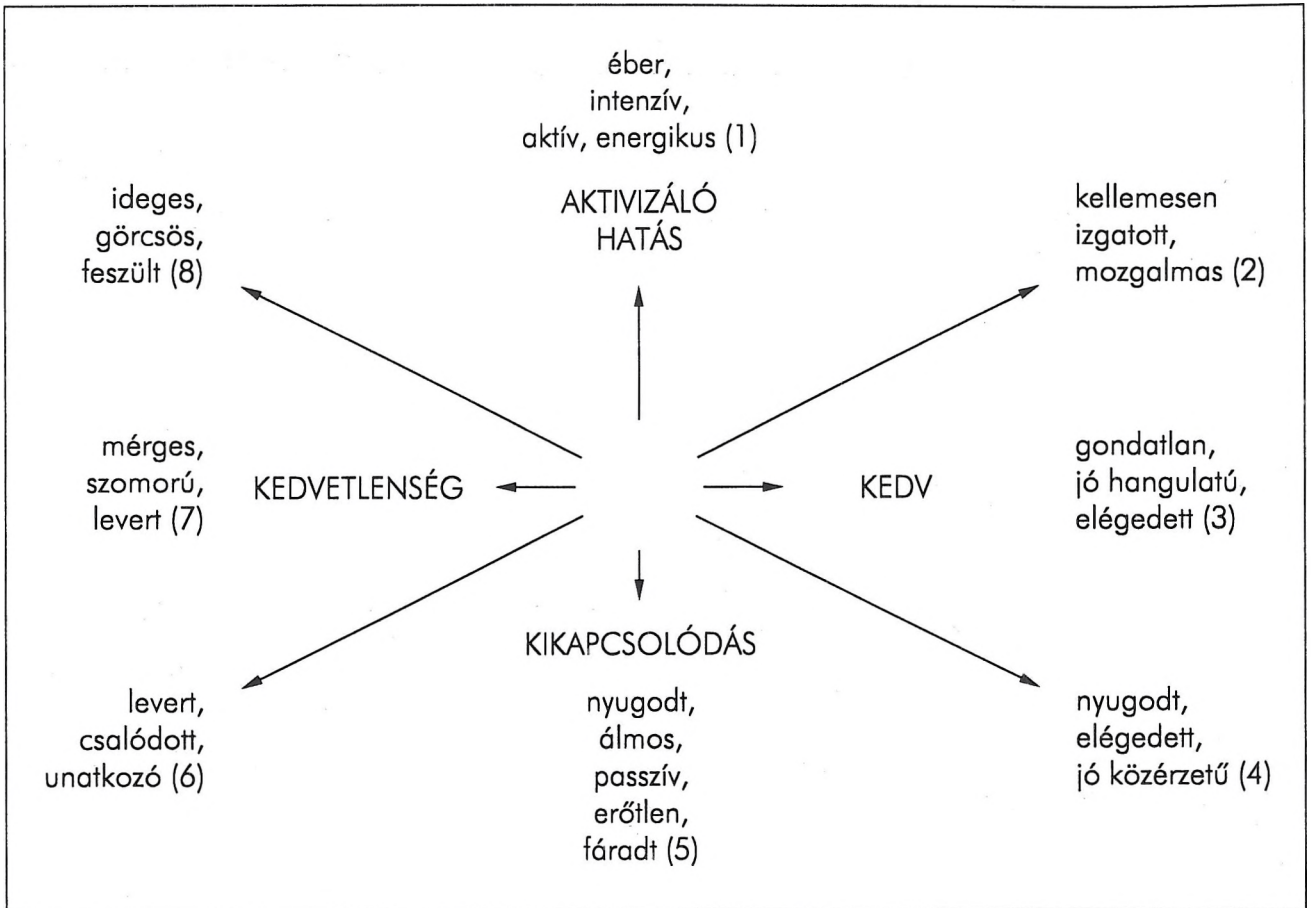
Kiemeljük a fenti csoportból az *eladótér hangulatát* és kísérletet teszünk annak bemutatására, mi szükséges az élményszerű vásárlás elősegítéséhez.

Az üzletekben a betérő, nézelődő, vásárló embereket három karakteres érzéspár jellemezheti:

- *izgalom – unalom*,
- *öröm, kedv – kedvtelenség*,
- *dominancia – alárendeltség*,

Ily módon a vásárlók *sztuációs befolyásoltsága* ezen határértékek között mozog. Világos, hogy az optimális pozitív tartalom elérése lehet a cél, minden szélső érték gátló tényező a vásárlásban. Példaként: a túlzottan nagy izgalmi hatás, a túl sok új benyomás, a túl intenzív külső inger akadályává válik a vásárlásnak. Nem szükséges azt sem magyarázni, hogy ha egy vevő alárendelt szerepben érzi magát az eladóval szemben, akkor bármilyen vonzó is a megvásárolni kívánt termék, bármilyen szép is az üzlet, mégis vásárlás nélkül fordul ki, és jó ideig a környéket is elkerüli.

A fogyasztó környezet-értékelését a 2. ábra mutatja (Bost, 1987 alapján) két dimenzió, a kedv-kedvtelenség és az aktivizálás-unalom figyelembe vételével.

2. ábra. A fogyasztó emocionális környezetértékelése

Világos az ábrából, hogy elsősorban az kedvez a vásárlásnak, amikor jó hangulatú, elengedett, laza az ember, amit vagy hoz magával a boltba betérve, vagy a környezet ezt sugallja (2., 3., 4. állapot). A túl intenzív, energikus állapotú ember inkább csak az informálódásra alkalmas, a vásárláshoz kissé nyugodtabb lelkiállapot szükséges (1. sz. állapot). Létrejöhet a túlfűtöttség a túl sok környezeti inger hatására is (villódzás, túl hangos zene, túl intenzív illat stb.).

A vásárlások szempontjából a 6., 7., 8. sz. állapot egyaránt kedvezőtlen. Nem lesz élményszerű a vásárlás szomorúan, idegesen, unatkozva. Az 5. sz. állapotban is inkább a rutinszerű vásárlások esetén képzelhető, hogy egyáltalán eljut a döntésig a fogyasztó.

Az élményszerű vásárlási körülmény tehát az emberi és a tárgyi környezet közös pozitív eredője. Tovább

lehetne még folytatni ezt a gondolat-sort – talán szükséges is lenne –, de az önmérséklet arra inti a szerzőt, hogy egy újabb vonatkozásra térjen át.

Élményszerű vásárlás Magyarországon

A magyar kereskedelem – joggal állíthatjuk – a változások korát éli. Jellemző a *koncentrálódási folyamat*, a hálózatok kialakulása, ugyanakkor gombamódra szaporodnak a *kis üzletek* is, egy-egy határozott *konceptió nyomán kialakított bolt* megnyitása kapcsán megjelennek a vásárlási élmények. A prezentálás *technikai* lehetőségei bővülnek – de jellemző a lelkekkel való kalmárkodás, a fogyasztó bizonytalansága és elbizonytalanítása, az „arc nélküli” boltok sora, a szegmentáció hiánya stb.

Úgy vélem, a cégek nem pozícionálják magukat, nem veszik figyelembe a fogyasztói csoportok elvárásait,

így eléggé kaotikus a kép. Mindazonáltal az ember, mint fogyasztó törekszik az élményszerzésre, ilyen körülmények között is vannak élménytadó termékek és vannak élményt kínáló üzletek.

Gondolom, a jövő útja nálunk is az előzőekben vázolt trendek bekövetkezése és az ennek nyomán kialakuló fogyasztói csoportok követése.

Irodalom

- Bost, E. (1987): *Ladenatmosphäre und Konsumentenverhalten*. Heidelberg.
- Ewert, Ch. (1992): *Personality – Marketing*. Ornelli.
- Gröppel, A. (1991): *Erlebnisstrategien im Einzelhandel*. Würzburg.
- Koppelman, U. (1988): *Design und Marketing*. In: *Werbeforschung und Werbepraxis*.
- Kroeber – Riel (1990): *Konsumentenverhalten*. Vahlen, München.
- Trommsdorff (1993): *Konsumentenverhalten*. (2. Aufl.) Kohlhammen, Stuttgart.
- Weinberg, P. (1992): *Erlebnismarketing*. Vahlen, München.